

Pallagi Mária

Spanyolország az első világháborúban. A semlegesség dilemmái¹

Abstract

I examine the Spanish neutralism during the WWI. Primarily I show the question of Spain's role between 1914-1918 in the aspects of the Austro-Hungarian monarchy's diplomats in Madrid and I examine the reports of the ambassador duke Karl Emil Fürstenberg. I try to find the answer: why was Spain, and the maintenance of Spanish neutralism important in the rivalry of the Great Powers and I show the division of the Spanish political elite and society in the question of the attitude towards war, while I emphasize the elements of the arguments, expectations and hopes of the two sympathizer camps towards the great powers. In my essay I prove the dilemmas of Alfonz XIII in connection with the neutralism as well.

Keywords: Spanish neutrality, Ballhausplatz, Madrid, duke Karl Emil Fürstenberg, Spanish expansion „visions” in the WWI, Álvaro de Figueroa y Torres, count of Romanones, Eduardo Dato, Vásquez de Mella

Ortega y Gasset spanyol filozófus írja 1921-ben megjelent tanulmányában: „Most, amikor ezeket a sorokat írom, felemás, problematikus képet nyújt a nemzetünk.” –²

Európai dimenzióban Spanyolország ekkor már valóban nem bírt olyan fontossággal, mint az első világháború alatt, mely korszak – ha csak villanásnyi időre is –, de felélesztette Spanyolországot tompa fásultságából. A 19. századi spanyol külpolitika ugyanis a napóleoni háborúk után néhány évtizedre az izolacionizmus útját választotta az európai ügyekben. Ebben változás 1848 után történt, amikor – jóllehet továbbra is „csak” másodrangú hatalomként – Hispánia kezdett visszatérni az európai diplomácia forgatagába. A század elejének kaotikus belpolitikai helyzete után –1833 körül, VII. Ferdinánd halálával, s a karlista mozgalommal kezdődött –, 1848-ra Spanyolország viszonylagos belső konszolidációját követően ismét értékes szövetségesnek bizonyulhatott. Ezt igazolja az a tény is, hogy több országgal – így Ausztriával is – ismét diplomáciai kapcsolatot létesített.³

---

¹ Bécsi kutatásaimat a Magyar Ösztöndíj Bizottság (MÖB CH ösztöndíja) és az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány támogatta, amit ezúton is köszönök.

² José Ortega y GASSET: *Két történelmi esszé*. Európa Könyvkiadó, Szeged, 1983. 134.

³ 1836 októberétől 1848 nyaráig nem volt a két ország között diplomáciai kapcsolat. Erre vonatkozóan lásd: ANDERLE Ádám: *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből, 1848-*

A bécsi kongresszus utáni letargiát követően komoly siker ez a spanyol diplomácia számára. A Habsburgoknak itáliai birtokaik miatt nem állt érdekében Spanyolország megerősítése. 1848 történései azonban a Habsburg politika felső köreit is európai státuszuk átgondolására kényszerítették, így külpolitikájukban felértékelődött a pireneusi állam. Metternich távozásával azonban (1848-ban) a birodalom az izolacionizmus felé kezdett sodródni, mely folyamat a magyarokkal történő kiegyezés előestéjén érte el mélypontját. Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikájának irányítói számára az lesz a legnagyobb kihívás, hogy a Monarchiát „*visszasegítsék*” az európai nagyhatalmi politikába.

Bécs érdeklődésének Spanyolország nem lehetett központi szereplője, e kapcsolat ugyanis II. Izabella és Spanyolország számára volt fontos. Az elszigeteltségből való kitörés szándéka, az irreális nagyhatalmi ambíciók, a monarchia legitimitása, a franciáktól és angoloktól való politikai függés lazítása, a jobb nemzetközi tájékozódás igénye egyaránt motívuma volt az Ausztriával való diplomáciai kapcsolatok rendezésének. S volt e kapcsolatnak némi pikantériája is, miközben a bécsi kormány rendezte kapcsolatait a spanyol állammal, a Habsburg-ház, továbbra sem titkolta a karlisták iránti szimpátiáját.⁴

Az első világháború alatti spanyol semlegesség kérdésénél arra voltam kíváncsi, hogy mit tudtak, mit tartottak fontosnak Spanyolország 1914-1918 közötti szerepvállalásáról az Osztrák-Magyar Monarchia madridi diplomatai. Ausztria-Magyarország és Spanyolország 1868 és 1914 közötti kapcsolatairól a historiográfia jelenleg keveset tud, a levéltári források feltárása a kezdeteknél tart. Az 1867-1918 közötti korszakra vonatkozó, a bécsi Haus-Hof- und Staatsarchiv-ban található források áttekintése után úgy döntöttünk, hogy figyelmünket először a két ország első világháború alatti kapcsolatrendszerére fordítjuk, miután ez a periódus több tanulsággal is szolgál.

Spanyolország a 19. század jelentős részében viszonylag passzív maradt a nemzetközi politikában, mégis nyitási szándékát mutatja izolacionista magatartásának semleges státusszá való alakulása. Jól érzékelhető aktivitása Marokkó esetében, melyre vonatkozóan az ibériai állam – különösen az 1898-as sokk után – egyértelműen hangot adott igényeinek.⁵

A nagyhatalmak vetélkedésében Madrid előnyös geostratégiai helyzetének köszönhető felértékelődését, melynek eredményeként az első világháború alatt az egyik legfontosabb semleges állam szerepét tölthette be. Kedvező lehetőségeket kínált mind az antant mind a központi hatalmak számára: egyrészt, mint háborús javak (élelmiszer, nyersanyag, katonai felszerelés) szállítója,⁶ másrészt

1868. Hispánia, Szeged, 2002. 15. valamint Erwin MATSCH: *Der Auswärtige Dienst von Österreich-Ungarn 1720-1920*. Böhlau Verlag, Wien, 1986.

⁴ ANDERLE (2002): 21.

⁵ A marokkói kérdéstről: V. Morales LEZCANO: *El colonialismo hispano-francés en Marruecos (1898-1927)*. Madrid, 1976., illetve ORMOS Mária – MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren*. Osiris kiadó, Budapest, 1998. 191-197.

⁶ Vö. az Osztrák-Magyar Monarchia barcelonai főkonzuljának, Szentmiklósy Jenő dr.-nak

a haditengerészet számára ideális „előretolt megfigyelőállás” volt. A közös érdekek mellett minden hatalomnak megvoltak a saját „hátsó szándékai”, hogy milyen előnyökre tehetnek szert, ha Spanyolországot szövetségesként üdvözölhetik. Franciaország a Németország elleni állóháborúban szívesen látta volna a spanyol segítséget, a központi hatalmak pedig egy spanyol szövetséggel Franciaországot kétfrontos háborúra kényszeríthették volna.

Három fontos terület volt, melyen a hadviselő felek befolyással lehettek a semleges államokra: a diplomácia, a gazdaság és a propaganda. Így a háború kitörését követően nemcsak az antant – melyhez Spanyolország 1914 előtt mind politikailag, mind gazdaságilag jelentősebb mértékben kötődött –, hanem Németország is intenzívebbé tette madridi kapcsolatait. Németország politikai, gazdasági tekintetben lényegesen szerényebb eszközök birtokában volt, mint az antant, ugyanakkor komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy befolyását érvényesíthesse az országban. Ennek leglátványosabb megnyilvánulásaként gyorsan építette ki propagandagépezetét.⁷

A spanyol gazdaság sebezhetősége is lehetőséget adott a nagyhatalmaknak a beavatkozásra. A 19. század az ellentmondások, a polgárháborúk, puccskísérletek és „forradalmak” korszaka, amely azonban bizonyos mérvű gazdasági fellendülést is hozott. A századfordulón Spanyolország mégis még mindig egy agrárország – illetve Vagrár-ipari ország fejlettségi szintjén volt. Az első világháború ehhez az állapothoz képest látványos fellendülést hozott, Spanyolország azonban nem tudta hosszú távon hasznosítani a háborús konjunktúra kínálta lehetőségeket, így a rövid életű „gazdasági virágzást” fájdalmas hanyatlás követte. Az európai hadiesemények lezárulta ugyanis „magával rántotta” a spanyol gazdaságot is, miután megszüntette a korábbi piacokat.⁸

Az ország mind az antant, mind a központi hatalmak részéről komoly nyomásnak volt kitéve. Érdemes ezért áttekinteni, milyen előnyöket jelentett volna az ország számára a két tábor valamelyikéhez való csatlakozás. A leghatásosabb adu a nagyhatalmak tarsolyában Tanger – Marokkó – Gibraltár lehetett, hiszen aki megszerzésüket garantálni tudta, az megnyerhette magának az

---

1916. november 11-i jelentésével: „[...] Jelenleg az antant egyáltalán nem Spanyolország katonai segítségét akarja, hanem sokkal inkább azon mesterkedik, hogy az ország hadianyag- és muníció készletével a segítségükre legyen, mivel még mindig ezek hiánya a szövetségesek legfőbb gondja[...]”. HHStA Gesandtschaftsarchiv Madrid, 1916. No. 109/P.

⁷ A kérdésről részletesen ld. Jens ALBES: *Worte wie Waffen. Deutsche Propaganda in Spanien während des ersten Weltkrieges*. Essen, 1996.

⁸ A spanyol gazdaságról: BEREND T. Iván – RÁNKI György: *Gazdasági elmaradottság, kiutak és kudarok a 19. századi Európában*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 243-297. (Jordi Nadal tanulmánya), Uő.: *Európa gazdasága a 19. században*. Gondolat, Budapest, 1987. 421-507.; ANDERLE Ádám: *Spanyolország története*, Móra Kiadó, Budapest, 1992., 97-108. Walther L. BERNECKER – Horst PIETSCHMANN: *Geschichte Spaniens von der frühen Neuzeit bis zur Gegenwart*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 1993. 199-274., Fernando García de CORTÁZAR - González VESGA: *Spanyolország története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 296-388.; Raymond CARR: *Modern Spain 1875-1980*. Oxford University Press, Oxford, 1983. 16-30.

országot. E triász birtoklásával ugyanis Spanyolország megnyugtatóan rendezhette volna pozícióját a Nyugat-Mediterráneumban.⁹ Franciaország Marokkóra vonatkozóan tehetett engedményeket, Anglia pedig Gibraltárt ajánlhatta fel szükség esetén, mely a spanyol örökösödési háborúig egyébként is spanyol fennhatóság alá tartozott.¹⁰ Marokkói érdekeltségének fenntartásáért azonban

⁹ A témához ld.: H. HALLMANN: *Spanien und die französisch-englische Mittelmeerrivalität (1898-1907)*. Stuttgart, 1937.

¹⁰ Vö.: az Osztrák-Magyar Monarchia madridi nagykövete, Karl Emil Fürstenberg herceg jelentésének továbbítása Bécsből Berlinbe, *Hohenlohe hercegnek* 1915. június 16-án. HHStA Politisches Archiv (P.A.) I 895. Nr. 3474. „A spanyol pap, Don Diego jelentése”: „Mint ahogy Don Diego elmondta, az utóbbi időben egyre kedvezőbb Monarchiánk megtétele Spanyolországban. A király és az anyakirálynő irántunk táplált baráti érzelme közismert, viszont a királyné, Ena, szélsőségesen anglofíl, ami gyakran vezet vitához közte és az anyakirálynő között, emiatt a király megtiltotta, hogy a családban a háborúról szó essék.

A király szívesen venné, ha a közvélemény arra kényszerítené, hogy Spanyolország a központi hatalmakhoz csatlakozzon. Alfonz ebben teljes mértékben élvezi a hadsereg támogatását, és a karlisták is mellettünk állnak. Az egész nemzet azon a véleményen van, hogy talán soha többé nem adódik ilyen kedvező alkalom Gibraltár annektálására.

Maura már két hónappal ezelőtt hangsúlyozta, hogy Spanyolorzágnak azt a hatalmat kell támogatni, amely hozzásegíti Gibraltár megszerzéséhez. Ezért az Angliával való baráti viszony mindaddig kizárt, amíg az nem mond le önként Gibraltárról.

Anglia és Franciaország nagyon sokat áldoz (anyagilag) annak érdekében, hogy Spanyolországban antant-barát hangulat legyen. Olyan kiváló újságírókat, mint pl. Romero a „La correspondencia d' España”-tól, vagy befolyásos képviselőket, mint Lerroux és mások a republikánus pártból éppen most vásároltak meg jelentős összegekért, akik ezért igen élénk agitálásba kezdtek.

Kár, hogy a központi hatalmak nem élnek ezzel a lehetőséggel. Csak meg kellene találni az alkalmas közvetítőket.

A minap három, a párizsi követségi tanácsos által Don Diegonak melegen ajánlott spanyol ügyvéd kereste fel Don Diegot, akik beszámoltak arról, hogy Spanyolországban 4-5 millióval már komoly sikereket lehetne elérni. Don Diego ezzel kapcsolatban elmondta, hogy ő nem ismeri közelebről ezeket az urakat – akik most Bukarestbe utaztak tovább, és onnan ismét visszatérnek ide – és éppen ezért nem tud garanciát vállalni értük, úgyhogy azt javasolja, hogy semmi esetre sem szabad velük komoly tárgyalásokba kezdeni.

A legfontosabb az lenne, hogy a karlisták vezérét, Vásquez de Mellat megnyerjék az ügynek, mivel ő az egyedül alkalmas személy Monarchiánk számára kedvező hangulatot teremteni Spanyolországban.

Don Diego arról is tájékoztatott, hogy jelenleg 300.000 katona áll készenlétben Spanyolországban, de ez a létszám könnyedén növelhető lenne 800.000-re.

Nyomatékosan közölte, hogy ezeket az információkat minden érdek nélkül bocsájtotta rendelkezésünkre, egyszerűen csak az Osztrák-Magyar Monarchia – ahol ő 18 évig élt, és ahol a mai napig jó kapcsolatai vannak – iránti szimpátia vezette, és hogy rendkívül boldoggá tenné, ha ebben az ügyben rendelkezésére állhatna a k.u.k. Külügyminisztériumnak.

Végezetül hangsúlyozta, hogy nagykövete semmit nem tud ezen lépéséről, és ezért kérte, hogy akcióját a legszigorúbb diszkrécióval kezeljük, amit mi meg is ígértünk.

Don Diego megfontolt, higgadt ember benyomását keltette, akivel szemben bizalommal viseltethetünk.”

Karl Emil Fürstenberg herceg 1913. október 8-tól 1918. november 11-ig volt az Osztrák-Magyar Monarchia spanyol nagykövete.

Gottfried Prinz zu Hohenlohe-Schillingsfürst: Az OMM berlini nagykövete 1914. augusztus 4. és 1918. november 11. között.

Hohenlohe herceg június 21-i táviratában reagált Fürstenberg jelentésére: „[...] Von Jagow úr tájékoztatott, hogy a spanyol pap, Don Diego által elmondottak teljes mértékben megfelelnek azoknak a híreknek, melyeket a német kormány Spanyolországból kapott.

Itt is mindenki meg van győződve arról, hogy a király, aki szimpátiájával a központi hatalmakat támogatja, semmi esetre sem adná fel semlegességét az antant javára. Azonban az teljességgel kizárt, hogy ahhoz

Madrid kompromisszumokra kényszerült, mivel a terület 1900 és 1914 között a nemzetközi diplomácia érdeklődésének állandó tárgyát képezte.¹¹ Az ország katonai gyengesége viszont nem tett lehetővé egyéni vállalkozásokat Marokkóban, ezért konkurensei egyikével szövetségre kellett törekednie. A nagyhatalmak pedig pillanatnyi érdekük függvényében viszonyultak Spanyolországhoz. Azt is mérlegelnie kellett, hogy a németekkel való szövetség a biztonságát veszélyeztethette, míg az antanthoz való csatlakozása az Atlantikumban s a Földközi-tenger térségében e biztonságot garantálhatta volna.¹² Az antant gazdasági téren is befolyást gyakorolhatott Spanyolországra: az ibér állam bizonyos nyersanyagok hiánya miatt (szén, petróleum, gyapot) külföldi forrásokra szorult. A tengeri blokád megbénította a központi hatalmakkal való kereskedelmet, így csak az antant tudott az ország „segítségére sietni”.¹³

A spanyol semlegesség elemzésénél kiemelt figyelmet kell szentelnünk a spanyol társadalom reakcióinak a négy és fél év folyamán. A kérdés fontosságát az adja, hogy mialatt a társadalom jelentős többsége a semlegesség mellett foglalt állást, addig a háború alatt szimpátiájával hol az egyik, hol a másik hadviselő felet tüntette ki. Hogy Spanyolország semleges maradt, annak legfőbb magyarázatát belső megosztottságában kell keresni. 1913 és 1917 között nehezen áttekinthetővé vált a politikai erők „térképe”. A nacionalista, szeparatista mozgalmak pedig tovább színesítették a palettát.¹⁴

A spanyol nemzet a háború előestéjén két nagy táborra szakadt: a *germanófilos* (németbarát) és az *aliadófilos* (antant szimpatizáns) csoportjára, melyek közül utóbbi példaképének a III. Francia Köztársaságot és az angol

---

is elég erős lenne, hogy ezt a szimpátiát egyéb módon is kimutassa, mint a semlegesség betartása.

Nálunk nagy jelentőséget tanúsítanak Spanyolország magatartásának, és az államtitkár úgy tájékoztattott, hogy német részről sem lennének szűkmarkúak, hogy ezt a célt elérjék.

Ezenkívül egyetlen alkalmat sem fogunk elmulasztani annak érdekében, hogy a királyt továbbra is számunkra kedvezően befolyásoljuk. Von Jagow úr arról is beszámolt, hogy a brüsszeli spanyol követ az ottani külügyi hivatal képviselőjének, von Lanken úrnak azt javasolta, hogy rendkívül előnyös lenne, ha a királyhoz oly közel álló uralkodóház tagjai – így Őfelsége, Ferenc József császár és Vilmos császár – levélben fejeznék ki hálájukat a király magatartása miatt, annál is inkább, mivel Őfelsége néha valóban nincs könnyű helyzetben, mivel felesége, Ena természetesen az antant, illetve konkrétan Anglia pártján áll.

Mivel az anyakirálynő múlt év őszén többször is megkereste feleségemet az itteni spanyol nagykövetségen keresztül azon kérésével, hogy amilyen gyakran csak lehet, tájékoztassa a háború menetéről, így feleségem több alkalommal eleget tett ennek a kívánságnak, Őfelsége pedig válaszában leírta, hogy milyen értékek számára ezek az autentikus hírek.

Természetesen rendkívül előnyös lenne, ha a madridi udvar ezen a privát úton keresztül szerezhetne tudomást hálánkról, amivel a spanyol királynak kitaratása miatt adózunk.” HHStA P.A. I 895. Hohenlohe jelentése Berlinből 1915. június 21-én.

¹¹ A kérdésről értékes információkat tartalmaz a HHStA P.A. I 895. 1915: Besetzung Tangers kartonja.

¹² Vö.: Romanones és Mella beszéde, a tanulmány 41. lábjegyzete.

¹³ Vö.: Gagern jelentése 1913. október 3-án, a tanulmány 16. oldala.

¹⁴ Vö.: CARR (1983): 62-70., illetve Francisco J. Romero SALVADÓ: *Twentieth-Century Spain. Politics and Society in Spain, 1898-1998*. Macmillan, New York, 1999. 20-29. Raymond CARR: *Spain 1808-1975*. Oxford, 1982. 430-472. és 524-558.

alkotmányos monarchiát tekintette, és gyűlölte az antidemokratikus, autoriter Német Birodalmat.¹⁵ Ez utóbbi ugyanis élvezhette annak előnyét, hogy Spanyolországban a róluk kialakult kép viszonylag „makulátlan” volt. A németbarát hangulat dominanciáját segítette a spanyol társadalom privilegizált helyzetben lévő rétegeinek – a hadsereg, a klérus, az arisztokrácia számottevő hányada – szimpátiája. A hadsereg csodálta a német haderőt a franciák felett aratott 1870/71-es győzelme miatt, a franciáknak viszont nem tudta megbocsátani a napóleoni invázió alatti magaláztatásokat.¹⁶ Ennek ellenére a spanyol tábournoki karban voltak franciaszimpatizánsok is.¹⁷

A klérus a vilmosi Németországban látta megtestesülni a rendet és erkölcsi elvet, de elítélte a porosz protestantizmus invázióját a katolikus Belgiumban, valamint a jezsuita rend működésének betiltását. A spanyol klérus vezető rétege jelentős részben arisztokrata származású volt, akik szintén a *germanófilos* táborát támogatták. Miután Ausztria-Magyarország döntő mértékben katolikus állam volt, így a spanyol egyház magatartása ez esetben nyilvánvaló volt, ahogyan az antiklerikális Franciaországgal szembeni ellenszenvé is.¹⁸ A *germanófil* táborhoz tartoztak a jobboldali pártok is: a konzervatívok, a karlisták¹⁹ és a mauristák,²⁰ akik úgy vélték, hogy a német

¹⁵ Vö.: *La política exterior de España en el siglo XX*. Javier TUSSEL, Juan AVILÉS, Rosa PARDO, Marina CASANOVA, Abdón MATEOS, Isidro SEPÚLVEDA, Álvaro SOTO (szerk.). Madrid, 1997. A kötetben Román BASURTO tanulmánya: *La Primera Guerra Mundial, España y el País Vasco*. 17-37.

¹⁶ Vö.: Gagern jelentése 1913. október 3-án, a tanulmány 16. oldalán, illetve Fürstenberg jelentése 1914. szeptember 3-án, a tanulmány 38. lábjegyzete.

¹⁷ Vö.: CARR (1982): 558-563.

¹⁸ Uő. 73-75., illetve Fürstenberg herceg jelentése 1915. december 20-án: „*Sympathien und Haltung des spanischen Klerus betreffend*”. HHStA P.A. XX 66. Z. 44/P. A-B.

¹⁹A karlista párttól részletes jelentést küldött Fürstenberg 1914. november 18-án. HHStA P.A. XX 66. No. 38/P. „*Mióta a jelenleg Spanyolországban uralkodó dinasztia helyzete Őfelsége, az Anyakirálynő, Mária Krisztina okos politikájának köszönhetően megszilárdult – és ehhez hozzájárul az a népszerűség is, amit Alfonz király tudott elérni népénél –, az úgynevezett karlista párt jelentősége a külvilág szemében rendkívüli mértékben csökkent, amihez nagymértékben hozzájárult az eddigi karlista pretendensek teljes jelentéktelensége.*

Ha valóban megfelel a tényeknek, hogy a nevezett párt már nem rendelkezik korábbi hatalmi eszközeivel, akkor ebben az esetben még inkább jelentőséggel bír az a befolyása, mellyel Spanyolországban rendelkezik, és ennek okai a következőkben keresendők:

1. a karlisták nemcsak leállították antidinasztikus propagandájukat, hanem békés kapcsolatot alakítottak ki a Koronával, amihez hozzájárult az utóbbi időben a pretendens Don Jaime dubiózus, a párt politikai elveit szem elől tévesztő magatartása...

2. a karlisták szövetkeztek a konzervatívokkal, minek következtében a két párt közötti határoonalak szinte összerosódtak,

3. rendkívül fontos az a körülmény, hogy a karlista párt rendelkezik katonai szervezettel, és abban a helyzetben van, hogy mintegy 100.000 jól felfegyverzett katonát kiállítson, akiket elsősorban az északi tartományokból – ahol számos fegyverraktár található és nagyon sok karlista él – és Katalóniából toboroznak, ahol a karlistáknak jelentős számú híve van, akik, ellentétben az itteni republikánusokkal, a monarchista elvet képviselik,

4. és végezetül kiemelendő azon párttagok szerepe, akik a spanyol hadsereg vezérkarának tagjai. Mindehhez hozzájárul, hogy a karlista pártot még mindig áthatja az ősi harcos szellem, és vezetői,

győzelem garanciát jelent olyan értékek konszolidálására, mint a monarchizmus, vallás és konzervativizmus.²¹ Az értelmiség többsége viszont antantpárti volt. Tagjai főleg külföldön folytatták tanulmányaikat, majd hazatérve aktív szerepet vállaltak a közéletben is. Egyik legismertebb reprezentánsuk Salvador de Madariaga volt.²² A spanyol orvosok, mérnökök, természettudósok jelentős hányada ugyanakkor – Németországban tanultak, s képzésüket befolyásolta a német orvos- valamint természettudomány – a németeket támogatta.²³ Általában megállapítható, hogy a spanyol közép-

---

akik bizonyosak szervezetük ütőképességében és engedelmességében, minden megnyilvánulásuk alkalmával fitogtatják ebből eredő önbizalmukat.

Az elmondottakból kiderül, hogy a karlista párt minden vesztesége ellenére ma is figyelmet érdemlő tényező, mellyel valamennyi spanyol kormánynak számolni kell.

Ezen gondolatoktól vezérelve igyekezett a német nagykövetség elfogadni azt a javaslatot, melyet a háború kitörésekor a karlista párt feje tett arra vonatkozóan, hogy a központi hatalmak érdekeit Spanyolországban mindenképpen támogatják. Ezt az ajánlatot ugyanakkor ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a német kormányzat, amennyiben Brüsszel hatalmukba kerül, a kivégzett szocialista vezér, Ferrer ott felállított szobrát eltávolítja.

Ami bennünket illet, mi eddig is örömmel vettük a karlista párt támogatását, hiszen mind a karlista sajtó, mind egyéb konzervatív lapok jelentős energiával állnak ügyünk mellett, és agitációjuknak köszönhetően nagymértékben nőtt a szimpátia Spanyolországban Németország és Ausztria-Magyarország iránt. Mint ahogy azt német kollégáimtól megtudtam, a karlista párt vezére, Llorens úr nemrég sürgette a fent említett feltétel teljesítését, és bizonyos retorziókat helyezett kilátásba, amennyiben a német kormány nem teljesíti azt. A retorziókra vonatkozóan Llorens úr konkrét példával is szolgált, így kilátásba helyezte különböző hadianyagok csempészését Spanyolországból Franciaországba. Eddig ugyanis – fűzte az elmondottakhoz fent nevezett – a karlista párt minden titkos, Franciaországba irányuló fegyver, muníció, ló, stb. szállítmányt megakadályozott, melynek során az egész francia határt ügynökei ellenőrzése alá vonta, és minden Franciaországot támogató csempész akciót a hatóságok tudomására hozott, így a szállításokat időben meg tudta akadályozni. De nem sokkal ezelőtt – csakhogy hatalmát fitogtassa a német nagykövetség előtt – ügynökeinek, illetve a karlista párthoz csatlakozó spanyol határőröknek azt az utasítást adta, hogy néhány száz lovat valamint fegyvereket engedjenek át a határon. Az elmondottak bizonyítására Ll. úr megmutatta a királyi spanyol hadügyminiszter egy levelét, amelyben a hadügyminiszter úr azzal a kéréssel fordul hozzá, hogy mint a karlisták vezetője, akadályozzon meg minden Franciaországba irányuló csempészakciót. (Engedtessek meg megjegyezni, hogy a hadügyminiszter notórius germanofil).

Llorens úr mindezek után arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben Németország nem teljesíti a vele szemben támasztott követeléseket, ebben az esetben elveszíti a karlisták támogatását, és így neki sem esne nehezére, Franciaországot Németországgal szemben jelentős anyagi támogatáshoz juttatni.

Hogy a német kormányzat hogyan vélekedik a karlista követelésekről, az az itteni német nagykövetségén nem ismert. Ugyanakkor feltételezik, hogy a németek komoly aggállyal viszonyulnak a kérés teljesítéséhez, ami mögött érzékelhető a német kormányzat „függősége” az ottani szocialista párttól.

[...] Szeretném megjegyezni, hogy a karlisták támogatásának elvesztése a mi érdekeink védelmének szempontjából megsemmisítő dőfést jelentene.”

Francisco Ferrer Guardia: spanyol anarchista, 1909-ben kivégezték.

²⁰ Antonio Maura Montaner hívei, aki 1903-1904, 1907-1909, 1918, 1919, 1921-1922-ben kormányfó volt.

²¹ Vö.: SALVADÓ (1999): 30., illetve Alfonz és a pártok állásfoglalásáról ld. még: CARR (1982): 474-497.

²² Madariaga az első világháború alatt az „El Imparcial” és a „La Publicidad” londoni tudósítója volt.

²³ Vö.: Manuel Espadas BURGOS: *Alemania y España: De la época bismarckiana a la Gran Guerra*. IN: *España y Alemania en la Edad Contemporánea*. Ed.: Walther L. BERNECKER. Frankfurt am Main,

tály, a liberálisok, a republikánusok, a szocialisták, a regionalisták franciapártiak voltak. Az antant győzelmétől a demokrácia és a politikai szabadság megvalósulását remélték.²⁴ *Frankofil* érzelmű volt a spanyol üzletemberek nagy része is, mivel Franciaország Spanyolország legfontosabb külkereskedelmi partnereként „*megélhetésük forrását biztosította*”. A parasztság, a munkásság és szervezeti számára leginkább a semlegesség megőrzése és a béke fenntartása tűnt fontosnak. Említésre méltó az a tény is, hogy a spanyol közvélemény megosztottsága geográfiai hovatartozásuknak is megfelelt: Madrid főleg németbarát volt, Barcelona elsősorban franciaszimpatizáns,²⁵ a bigott katolikusokat és gazdag földbirtokosokat tömörítő Andalusia pedig a központi hatalmakat favorizálta hasonlóan Navarrához és Baszkföldhöz.²⁶

A spanyol politikai csoportok szimpátiájának miniatűr képe volt a királyi család. Az anyakirálynő, Mária Krisztina, született Habsburgként a központi hatalmak pártján állt, Alfonz felesége, Viktória Eugénia viszont angol származású és antantbarát volt.²⁷ Az állandó viszályokat elkerülendő Alfonz megtiltotta, hogy a családi asztalnál a háború kérdése szóba kerüljön.²⁸

XIII. Alfonz vitathatatlanul meghatározója volt az első világháború alatti spanyol politikának. A történeti munkák, a feltárt levéltári források jelentős része is hangsúlyozza a király érdemeit abban, hogy Spanyolország megőrizte semlegességét a háború végéig.²⁹

Alfonz valódi elkötelezettségéről ugyanakkor nehéz egyértelmű képet kapnunk,³⁰ de annyi bizonyos, hogy a háború előestéjén próbálta szorosabbra fűzni kapcsolatait az antanttal.³¹ 1913 májusában immár harmadszorra tett

1992. 63-89. Itt: 78-79.

²⁴ A pártok állásfoglalásáról szemléletes képet adnak: Wydenbruck jelentése 1913. május 6-án, idézve a tanulmány 8-9. oldalán; Gagern jelentése 1913. október 3-án, idézve a tanulmány 10-12. oldalán; Romanones és Mella beszéde, idézve a tanulmány 41. lábjegyzetében; Fürstenberg jelentése a karlista pártról 1914. november 18-án, idézve a tanulmány 20. lábjegyzetében, valamint Fürstenberg jelentése 1914. november 13-án, idézve a tanulmány 39. lábjegyzetében.

²⁵ A barcelonai főkonzul, Szentmiklósy Jenő dr. jelentése szerint ugyanakkor: „*Barcelona kormányzóságának vezető politikusai a központi hatalmak barátai, beleértve a kormányzót is.*” Szentmiklósy jelentése 1916. szeptember 4-én. Zl. 85/P. „*Politische Lage in Spanien*”. HHStA Gesandtschaftsarchiv Madrid 1914-1918.

²⁶ ALBES (1996): 83.

²⁷ Az angol király, V. György unokatestvére volt.

²⁸ Vö. a 11. lábjegyzettel: Fürstenberg jelentésének továbbítása Bécsből Berlinbe, Hohenlohe hercegnek 1915. június 16-án: „*[...] A király és az anyakirálynő irántunk táplált baráti érzelme közismert, viszont a királyné, Ena, szélsőségesen anglofil, ami gyakran vezet vitához közte és az anyakirálynő között, emiatt a király megtiltotta, hogy a családban a háborúról szó essék. [...]*”

²⁹ Vö. pl. Charles PETRIE: *King Alfonso XIII. and his age*. London, 1963., vagy Franz LITSCHAUER: *Kulturgeschichte Spaniens*. Bernina, Wien, 1939. 1053., illetve PALLAGI Mária: XIII. Alfonz – egy semleges uralkodó lehetőségei és korlátai. AETAS, 2006/1. 74-99.

³⁰ Vö. PALLAGI (2006): 98. (Madariaga, illetve Pilar hercegnő véleménye).

³¹ Erre utalt Wydenbruck gróf is Berchtold grófnak 1913. március 1-én küldött jelentésében. HHStA P.A. XX 66. No. 11 A-B. „*A tegnapi, a diplomáciai testületek tagjai részére rendezett fogadáson alkalommal nyílt az államminiszter úrral találkozni, melynek során beszélgetésünket a spanyol külpolitika*

hivatalos látogatást Franciaországban, hogy tárgyaljon Poincaré elnökkel. A Monarchia akkori madridi nagykövete, Wydenbruck gróf több jelentésében részletesen beszámolt Alfonz király párizsi útjairól, illetve azok várható következményeiről. Első távirata május 6-i keltezésű: „A király ma korán reggel elindult Párizsba, hogy találkozzon a köztársasági elnökkel. Az út fontosságát bizonyítja, hogy az itteni sajtó is élénken foglalkoztatja a látogatás oka. [...] Hogy ennek a lovagias gesztusnak, amelyet Alfonz az újonnan megválasztott elnökkel szemben tanúsít, komoly politikai oka van, abban itt senki nem kételkedik. Hasonlóan világos az is, hogy ez az út – amit már a múlt nyár óta terveznek – direkt vagy indirekt módon szorosan összefügg Spanyolországna a hármassal való csatlakozásával.

A spanyol külpolitika esetleges új orientáltságának előnyét hangoztatja a sajtó is. Az embernek az az érzése, hogy az előbb említett politikai orientáltság ellenzői – és ilyen számos van, mindenekelőtt a konzervatívok – kénytelenek engedelmessé válni azon parancsok, miszerint a sajtóban ne adjanak hangot ellenérzéseiknek. Ezzel ellentétben a kormányzati sajtó a lehető leggyorsabban regisztrál minden olyan megnyilvánulást,

---

esetleges új orientáltságára irányíthatom. Az utóbbi időben keringő hírek szerint ugyanis várható, hogy Spanyolország szorosabbra fűzi kapcsolatait Franciaországgal és Angliával, valamint közeledni próbál Itália felé is. Navarro Reverter úr állítása szerint mindez csak tréfa, majd hosszasan kifejtette, hogy Spanyolország részéről szóba sem került akár a hármassal való nyitás, akár a központi hatalmakkal való szövetség.

Másfelől eddig itt nem is találtam okot arra, hogy bármelyik hatalmi tömbhöz csatlakozzanak. Spanyolország csekély katonai ereje és főleg az Amerika elleni háború során elszenvedett flottavesztése miatt nincs is abban a helyzetben, hogy bármely államnak vagy államcsoportnak felajánlja szövetségét. Amennyiben azonban a német-angol vagy a német-francia ellentét háborúhoz vezetne – amit ő nem gondol –, akkor ez esetben az ország geográfiai helyzete miatt is arra kényszerülne, hogy állást foglaljon, és nem is titkolja, hogy ezáltal nagyon nehéz helyzetbe kerülne; jelen pillanatban ugyanis csak azt konstatálhatja, hogy kapcsolata Angliával nagyon jó, hasonlóan, mint az Osztrák-Magyar Monarchiával; jelenleg Franciaországgal is baráti a viszonya, habár Marokkó ebből a szempontból „lidércnyomás” a két ország között.

Itáliával előbb vagy utóbb szorosabb kapcsolat jöhet létre, mégpedig kereskedelmi szintű, de eddig még ez ügyben nem történt konkrét lépés. Ami a Németországgal való kapcsolatot illeti, az nagyon szűklyesnek, sőt még többnek is nevezhető.

Az elmondottak alapján az államminiszter úr úgy vélte, teljesen világos, hogy Spanyolország a közeljövőben arra törekszik, hogy megőrizze teljes cselekvési és mozgásszabadságát.

Ugyanakkor mégis megjegyezném, hogy a szövetség kérdéséről szóló vita a sajtóban folytatódik, és az itteni egyik legbefolyásosabb és legelismertebb újság, a liberális „Imparcial” ma ismét az egyik vagy másik hatalmi csoport melletti szövetség érdekében szól, anélkül azonban, hogy bármelyiket előnyben részesítette volna.”

Christoph Graf von Wydenbruck 1911. január 23-tól 1913. június 18-ig volt az OMM madridi nagykövete. Leopold Graf Berchtold von und zu Ungarschütz 1912. február 17. és 1915. január 13. között volt az Osztrák-Magyar Monarchia külügyminisztere.

Március 10-én a nagykövet írt ennek sajtóvisszhangjáról is: „Amint látom, Spanyolország Angliához, illetve Franciaországhoz történő szorosabb csatlakozásának lehetőségéről szóló hírekkel az utóbbi időben az európai sajtó egy része is foglalkozik, ami arra vezethető vissza, hogy az itteni legjelentősebb lapok egyike-másika szinte naponta megjelentet egy cikket, amelyben erről a kérdéstről írnak. Nevezetesen a fülhivatalos „Diario Universal” foglalkozott vezércikkeiben már többször is a probléma megvitatásával.

Ezzel szemben csak ismételni tudom, hogy az államminiszter úr legutóbbi találkozásunk alkalmával is – e hét 7-én – a legegyszerűbben hangsúlyozta, hogy semmiféle politikai megállapodás nem jött létre Itáliával, és nem is tervezik ezt. Csupán bizonyos adminisztratív-kereskedelmi kérdések szabályozásáról folynak tárgyalások, elsősorban az afrikai kikötőkre vonatkozóan. [...] Hogy a gyakori, többé vagy kevésbé inspirált sajtóhíreknek az-e a célja, hogy a közvéleményt felkészítsék, „kipuhathatják”, vagy ellenállását provokálják [...] még ezután fog kiderülni.” HHStA P.A. XX 66. Wydenbruck jelentése Berchtoldnak 1913. március 10-én. No. 12.

amely a kialakulóban lévő szövetséget támogatja, és ilyen nyilatkozat szinte minden táborból elhangzik. A liberálisok mellett a republikánusok, a regionalisták, sőt még egy szocialista pártvezér is a nyugati hatalmakkal való szorosabb szövetség mellett tett voksot. Nézeteltérések csupán a közeledés jellegére vonatkozóan alakultak ki, hogy tudniillik a létrejövő szövetség védelmi szövetség lesz-e vagy egyszerű antant.

Egy republikánus lap ugyanis már múlt ősszel azt írta, hogy előfordulhat, hogy „egy este spanyolokként térünk nyugovóra, de reggel már, mint Anglia kegyeltjei ébredünk, és ki tudja, hogy ez a reggel nem köszöntött-e máris ránk!”.

Amennyiben Spanyolország kilép eddigi elszigeteltségéből, számos területen tudja segíteni a szövetségeseit. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy geográfiai helyzetéből adódóan felajánlhatja kikötőit, védelmi állásait a szövetséges flottának, ugyanakkor arra vonatkozóan nem tudnak meggyőző érveléssel szolgálni, hogy milyen előnyt jelentene Spanyolország számára a szövetséghez való csatlakozás. Csak hébe-hóba lehet hallani területei védelméről, illetve esetleges gazdasági előnyökről. Az előbbit azonban az 1907-es Földközi-tengeri szerződés lényegében már amúgy is garantálja, ami pedig a gazdasági kérdéseket illeti, nem szabad szem előtt téveszteni, hogy a szövetség mindenekelőtt iszonyú terheket róna a hadsereg és a flotta megerősítésére, és tulajdonképpen feltétel nélküli elkötelezettséget is jelentene. Az ún. második Eskader (Escuadra, azaz hajóraj – P.M.) építését már most eldöntött ténynek tekinthetjük. Ezenkívül a hadügyminiszter éppen a napokban jelentette be a következő „befektetések” szükségességét: 107 millió kaszárnyák kialakítására, 200 millió a partvidék megerősítésére, illetve a parti tüzérség számára. De egyébként is mostanában a hasonló kérdések állandóan napirenden vannak, különösen a Kanári-szigetek és a Baleárok megerősítésének szükségessége. A Baleárokra fekvő hadi kikötő, Mahón fontossága pedig egyik fő érve a spanyol szövetséget leginkább forszírozó köröknek, mivel vészhelyzetben ennek kulcsszerep jutna a francia csapatok Algírból történő hazaszállításánál [...]”³²

A nagykövet május 14-i táviratában hírt adott a királyi látogatás spanyolországi visszhangjáról: „A király eredményes párizsi látogatásának hírért itt mindenki nagy meglepetéssel fogadta, amiről a lapok többsége is – természetesen elsősorban a liberális párt által támogatottak – beszámolt. Az út elsődleges sikerét abban látják, hogy végre megszűnni látszik az az előítélet, ami az utóbbi években kialakult Franciaországban Spanyolországról és a királyról; valamint, hogy Spanyolország kilépett elszigeteltségéből, és visszatér az európai politika körforgásába, ismét olyan hatalommá válna ezáltal, amellyel számolni kell.

A szövetség kérdését a sajtóban általában tartózkodóan kezelik. Felvetődik többek között annak követelése, hogy a politikai-katonai szerződés megkötése előtt kerüljön sor gazdasági, mindenekelőtt egy vámpolitikai megegyezés létrejöttére a két ország között.

Romanones gróf meglehetősen óvatosan nyilatkozott egy Franciaországgal kötendő szorosabb szövetségről, ennek ellenére már most is az antant kifejezést használta.

Amennyiben elmondhatom személyes benyomásaimat, úgy meg kell jegyezni, hogy érzéseim szerint nem is arról van igazán szó, hogy a közeljövőben Spanyolország Franciaországgal hivatalosan is szövetségre lép-e – amit bizonyára titokban fognak tar-

³² Wydenbruck jelentése Berchtoldnak 1913. május 6-án. No. 17. HHStA P.A. XX 66.

tani –, sokkal inkább úgy tűnik, hogy a spanyol kormány eltökélt szándéka – szerződéssel vagy anélkül –, hogy a két nyugati hatalom mellett kötelezze el magát. Mind geográfiai helyzete, mind a nagyvolumenű flottaépítési terveihez szükséges pénzügyi és technikai igényei erre kényszerítik. Az is megfontolandó persze, hogy milyen konzekvenciákat von maga után ez a szövetség egy jövőbeni német-francia összeütközés esetén.

[...] Véleményem szerint Spanyolország ebben az esetben is rákényszerülne a nyugati hatalmakkal való együttműködésre, többek között azért is, mivel a flottaépítési program megvalósításához nem nélkülözheti Anglia támogatását sem.”³³

Gesztusértékű volt spanyol részről a királyi pár 1913 nyarán Párizsban tett villámlátogatása is. A Monarchia követe, Wagner tájékoztatta erről Bécsset: „A spanyol uralkodó pár, mint minden évben, így idén is a múlt hónap végén rövid látogatásra Angliába utazott. Ami azonban lényeges különbség a korábbi évekhez képest, hogy ezúttal mind oda, mind visszafelé megszakították útjukat Párizsban, hogy az ottani vezetőknél udvariassági látogatást tegyenek, mely az itteni sajtó értesülései szerint meglehetősen kellemes légkörben zajlott.

Az azonban nem ismeretes, hogy a spanyol politika új irányultsága konkrét megállapodásokat is eredményezett-e; feltételezhetően nem – különben ugyanis erről itt már mindenki tudna. [...] Helyesebb lenne egy „ésszerű házasságról” beszélni, ami mellett itt az ország financiai függőségének felismerése miatt döntöttek. Azt ugyanis egyáltalán nem lehetne állítani, hogy ez az új „szerelem” megfelelné a spanyol nép akaratának. E téren ugyanis a spanyolok már túl sok rossz tapasztalattal rendelkeznek. Különösen most, amikor Poincaré látogatása közeleg, és Spanyolország minden erejével a jó kapcsolat fenntartására törekszik [...]

Sokkal népszerűbb és nevezetesen a konzervatív felső körök számára kívánatosabb lenne ugyanis a Németországhoz való csatlakozás. De a németek részéről éppen mostanában történt egy és más, ami félti, hogy a két ország közötti kapcsolatokat elmérgesíti. Ezek közé sorolható az agadiri válság, illetve – és ez nehezen érthető – néhány gazdasági kérdésben igen durva hangot ütöttek meg[...]

Az elmondottakat megerősítette az itteni olasz nagykövet, Bonin gróf is, aki józan ítélőképességével és világos gondolkodásával kitűnik kollégái közül. Véleménye szerint habár Spanyolország a hatalmi tömbök formálódásánál bizonyára nem döntő súllyal esik latba, ugyanakkor geostratégiai helyzetéből adódóan barátsága igen értékesnek bizonyulhat.

Franciaországgal mindenképpen jó kapcsolatra kell törekednie, már csak gazdasági megfontolásokból is, és ezt mérlegelve, különösen sajnálatosnak tartom azt a módot, ahogyan Németország az utóbbi időben kezeli Spanyolországot. Aki ugyanis a spanyolokat ismeri, annak tudnia kellene, milyen könnyen sérül nemzeti büszkeségük, s ha ez megtörtént, milyen nehéz ismét elnyerni bizalmukat. [...]”³⁴ A spanyol-francia közeledést lehetett sejteni a francia miniszterelnök, Barthou 1913

³³ HHStA P.A. XX 66. No. 19.

³⁴ HHStA P.A. XX 66. Wagner jelentése Berchtoldnak 1913. augusztus 12-én San Sebastianból. No. 28. Hans von Wagner: 1913 júniusa és októbere között az OMM madridi követe.

őszén Spanyolországban tett látogatása mögött is: „Múlt vasárnap, szeptember 28-án a francia miniszterelnök nagy meglepetést okozott itteni váratlan látogatásával a fürdőváros politika iránt kevésbé fogékony lakossága körében.

Egy helyi francia iskola átadása, illetve egy „Avenida de Francia” névre keresztelt új utca felavatása szolgáltattak ürügyet Barthou látogatására. [...]

A hivatalos Spanyolország, beleértve a királyt is, természetesen nem szalasztotta el a kínálkozó alkalmat, hogy a szomszédos nagyhatalom kormányfőjét elárassza a tiszteletadás és figyelmesség minden elképzelhető formájával. [...] San Sebastian pályaudvarán népes fogadóbizottság üdvözölte a miniszterelnököt, így a király egy adjutánsa, aki tolmácsolta az uralkodó üdvözlését és jókívánságait, a külügyminiszter, López Muñoz, a helyi kormányzó, valamint a város vezetése, élükön a polgármesterrel. A francia miniszterelnököt elkísérte az itteni francia nagykövet, Geoffray úr, valamint a kabinetfőnök, Admirault úr; ezen kívül a helyettes államtitkár, Léon Bérard, két francia szenátor, két képviselő [...]

A találkozó politikai jelentőségéről, illetve a jövőre vonatkozó lehetséges tervekről – elsősorban egy antantszerződés lehetőségéről a két nyugati állam között – következő jelentésemben számolok be.”³⁵

A távirat folytatásából további részletek is kiderülnek az esetleges spanyol-francia megállapodás háttéréről, illetve megvalósulásának reális esélyeiről: „Franciaország nagy intenzitással folytatja fáradozásait annak érdekében, hogy megnyerje déli „testvére” jóindulatát, mely törekvése eddig – eltekintve a hivatalos körök részrehajlásától – nem sok sikerrel járt. A spanyolok nagy része ugyanis meglehetősen bizalmatlansággal figyeli Franciaország ilyen irányú lépéseit. A Francia Köztársaság azon kísérlete is kudarcot vallott – elsősorban a katalán ipari körök ellenállása miatt –, melyben egy kereskedelmi szerződés megkötésére tettek javaslatot. A katalánok ugyanis attól tartanak – és nem alaptalanul –, hogy a jelenleg uralmon lévő spanyol kormány egy ilyen megállapodásnál az ország gazdasági érdekeit alárendelné a politikai érdekeknek, és ezáltal a spanyol exportőröket kiszolgáltatná a franciáknak. Ezért a franciák jelenleg más eszközöket keresnek annak érdekében, hogy pireneusi szomszédjukkal politikai-baráti megállapodás jöhessen létre.

Ebből a nézőpontból kell megítélni a francia kabinetfőnök múlt vasárnapi, igen feltűnő, szinte meteorit gyorsaságú látogatását. [...] Barthou néhány napos itt tartózkodása során jó néhány beszédet tartott, melyek mindegyike tulajdonképpen ugyanazt a célt szolgálta: Spanyolország csatlakozzon Franciaországhoz olyan szoroson, amennyire csak lehet. Barthou szerint a két ország között egyáltalán nem léteznek nézeteltérések, ezért az lenne a legmegfelelőbb, ha Franciaország és Spanyolország konkrét szerződéssel koronázná meg szoros összetartozását. Barthou úr ezen evangélium érdekében egyetlen reális okot sem nevezett meg – ami persze meglehetősen nehéz is lett volna. Egy antant megállapodás létrejötte Franciaországgal, illetve a nyugati hatalmakkal Spanyolország számára olyan helyzetet teremtene, melyben abszolút alárendelt szerepet játszana part-

³⁵ Gagern jelentése San Sebastianból Berchtoldnak 1913. október 3-án. No. 39 A-C., HHStA P.A. XX 66. Hans von Gagern: az OMM madridi követségének titkára. Vö.: Jahrbuch des k.u.k. Auswärtigen Dienstes, Wien, 1913.

nereivel szemben, és a közeljövőben esélye sem lenne arra, hogy a világpolitikának meghatározó tényezője legyen. Franciaországot – mint ahogyan ez ismeretes – elsősorban az motiválja a spanyolokkal történő együttműködésre való törekvéseiben, hogy csapatai számára átvonulási útonalatt biztosítson Afrika felé. [...] Miután minden jel arra mutat, hogy a spanyol flotta a közeljövőben nem lebecsülendő mértékben megerősödhet, így mind Franciaországnak – mely Földközi-tengeri pozícióit félti –, mind Angliának – mely igen idegesen reagál, ha Gibraltár közelében egy új hatalmi tényező feltűnik – az a legfőbb érdeke, hogy Spanyolországot ne hagyja izoláltságában gyarapodni, hanem minél intenzívebben vonja be a nyugati-antant vonzáskörébe. Spanyolországnak egy ilyen kötelék létrejötte esetén leginkább attól kell tartania, hogy független, az ország érdekeit szem előtt tartó Marokkó-politikája végképp ellehetetlenül.

Spanyolország belátó politikusai, akik azonban jelenleg nincsenek kormányon, egy Franciaországgal való szoros együttműködést kevésbé tartanak kecsegtetőnek. Ehhez a csoporthoz tartoznak a konzervatívok többségén felül a karlista párt vezetői, akiknek az a véleménye, hogy Spanyolországnak Franciaországgal nincsenek közös érdekei, éppen ellenkezőleg, az ország számára a Németországgal való szövetség sokkal előnyösebb lenne.

Ugyanakkor a társadalom egyéb rétegei nem felejtik el, és nem bocsátják meg, hogy az elmúlt évszázadokban hazájuknak Franciaország mennyi szenvedést okozott. A büszke nép ma is tudatában van annak, hogy Spanyolország európai hatalmi státuszát XIV. Lajosnak köszönhetően veszítette el, és mind gazdaságilag, mind politikailag – beleértve a legutóbb megkötött Marokkó-szerződést is – viszályok, elnyomás, károk sorát kellett elszenvednie.

Hogy Barthou úr számára a spanyolok – a francia szomszéd politikája miatti – lelkiállapota nem ismeretlen, azt bizonyítják beszédei is. Azonban, hogy Barthou úr – mondhatni igen naív – kifejezéseivel megtalálta-e azt a „varázsszert”, mellyel mérsékelni tudná a spanyol nép franciákkal szembeni mélyen gyökeredző ellenérzéseit, erősen kétséges...

Egy másik kérdés, hogy Barthou úr ezen látogatása, és még inkább a francia köztársasági elnök közelgő spanyol útja nem úgy értékelendő-e, mint a két ország között a közeljövőben létrejövő politikai antant-megállapodás. Hiszen a politikát Spanyolországban sem a nép, hanem a kormány alakítja, és Romanones gróf minden kétséget kizáróan minden eszközzel ezen cél eléréséért küzd. A kulisszák mögé pillantva világossá válik, hogy Romanones gróf törekvésének legfőbb oka abban keresendő, hogy a liberális párt számára egy ilyen szerződés lehetővé tenné jelenleg meglehetősen ingatag hatalmának megerősítését. Romanones grófnak ugyanis hatalma meghosszabítása érdekében mindenképpen egy „látványos sikert” kell produkálni. Egy Franciaországgal megkötendő szerződés minden bizonnyal ilyen siker lehetne, annak ellenére is, hogy a spanyol nép jelentős hányada körében ez népszerűtlen lépés lenne; a kormányfő azonban mégis reméli, hogy idővel a jelenleg még elutasítást tanúsító köröket is meggyőzheti a két nyugati hatalommal, de mindenekelőtt Franciaországgal létrejött megállapodás előnye. A spanyolok büszkeségére apellálva – és ezzel csak ritkán lehet kudarcot vallani – a még ellenálló társadalmi csoportoknak leginkább azt kellene szuggerálni, hogy Spanyolország ez

által ismét egyre nagyobb befolyásra tehetne szert az európai politika alakításában.

A jövő megmutatja, hogy a Franciaországgal létrejövő szerződés valóban beváltja-e a spanyolok hozzáfűzött reményeit, vagy épp ellenkezőleg, megsemmisüléshez vezet...”³⁶

Bár az 1913-as év fent említett eseményei valószínűsítették, hogy a háború előtt létrejön egy szorosabb spanyol-francia megállapodás, Spanyolország a háború kirobbanását követően – meglepő módon – már július 30-án hivatalosan deklarálta semlegességét a Cortes jóváhagyása nélkül. A spanyol parlament ugyanis csak november elején ült össze először a háború kitörése óta, tehát a semlegességi nyilatkozat ratifikálására a két kamara által csak ekkor kerülhetett sor – november 5-én a kongresszus, majd három nappal később a szenátus is aláírta a semlegességi okmányt.³⁷ Ezzel a spanyol politikai életben

³⁶ Gagern jelentése Berchtoldnak. No. 39. B. Uo.

³⁷ Fürstenberg herceg szeptember 3-án számolt be hosszabb jelentésben a spanyol semlegesség deklarálásáról, valamint ennek spanyolországi fogadtatásáról: „*Őfelsége, a spanyol király kihallgatáson fogadott, ahol tudomra adta, hogy Spanyolország semmilyen körülmények között sem adja fel semlegességét. Utolsó bécsi látogatása alkalmával Excellenciádat is biztosította arról, hogy kormánya semmi esetre sem hagyja megkötni kezét Anglia vagy Franciaország által, és a legcsekélyebb kötelezettséget sem vállalja egy konfliktusban való részvételre. A király ugyanakkor megbízott, hogy jelentsem Bécsnek, miszerint a továbbiakban is tartja magát fenti álláspontjához.*

Ugyanakkor az itteni sajtóból kiderül – és ezt megerősítik azok a beszélgetések is, melyeket az udvarhoz közeli magas rangú személyekkel folytathattam –, hogy a királynak nagyon nehéz tartani magát ehhez a szándékához, habár kormánya is teljességgel támogatja álláspontját, és minden alkalmat kihasznál, hogy ennek hangot is adjon.

Az ország néhány befolyásos politikusa – mint pl. Romanones gróf, a liberálisok vezetője, és Lerroux, a katalán radikálisok vezére – azonban minden lehetőséget megragad annak érdekében, hogy hangsúlyozza, Spanyolország érdeke azt kívánja, hogy nyíltan kötelezze el magát Franciaország mellett. [...]

Mivel a mai kormány a liberálisok támogatására szorul, ezért a párt vezetőjének ezen állásfoglalása nem lebecsülendő veszélyt jelent.

Ami a közvéleményt illeti, elmondható, hogy az általában nem helyesli a spanyol semlegesség feladását.

Annak ellenére, hogy az itteni sajtó jelentős része francia (anyagi) támogatást kap, és ezért kizárólag francia és angol forrásokra hagyatkozik – így természetesen ellenségeink minden sikerét eltúlozza, és valamennyi hírre lecsap, ami a központi hatalmak kudarcáról szól –, mégis rendkívüli elővigyázatosság jellemzi azokat a cikkeket, melyekben említésre kerül Spanyolország esetleges kilépése semlegességéből. Hasonlóan megállapítható, hogy a spanyol képviselők túlnyomó többsége is a semlegesség fenntartásának híve, és ezt itteni szokás szerint a sajtóban kifejezésre is juttatják.

Az egyik fő ok, amiért az itteni politikusok nagy része Spanyolország semlegessége mellett tesz voksot, abban az átvizitikus gyűlöletben keresendő, melyet a spanyol hadsereg szinte osztatlanul táplál a franciákkal szemben, és ebben a klérus és a spanyol nemzet széles tömegeinek támogatását is magáénak tudhatja. A németek katonai sikereinek köszönhetően a pireneusi szomszédal szembeni félelem jelentősen mérséklődött, melynek logikus következménye a németekkel szembeni szimpátia kinyilvánítása.

Tovar gróf, Romanones gróf öccse német kollégám értésére adta, hogy amennyiben a spanyol kormány mégis kilépne semlegességéből, akkor számolni kellene egy esetleges forradalom veszélyével, melynek során a franciák beavatkozása a spanyol hadseregben jelentős ellenállást eredményezne. A miniszterelnök Dato, is hasonlóan vélekedett, egy eddig még meg nem cáfolt interjúban arra utalt, hogy a konzervatívok, a jaimisták és a birodalom egyéb meghatározó tényezői is feltétlenül a semlegesség feladása ellen vannak, és amennyiben Spanyolország az antant oldalára állna, úgy Dato véleménye szerint is komoly lázadásokkal kellene az országnak szembenézni.

Az említett politikai okok mellett természetesen anyagi megfontolások is döntő szerepet játszanak Spanyolország semleges státuszának fenntartásakor. Ezért joggal bízhatunk abban, hogy a francia és angol törekvések ellenére, melyek arra irányulnak, hogy az országot kirángassák semlegességéből, nem okoznak változást Spa-

kezdetét vette a négy és fél évig tartó – helyenként meglehetősen heves és látványos – küzdelem,³⁸ melynek szemléletes megnyilvánulása a liberálisok ve-

---

nyolország eddigi magatartásában.

Érthető, hogy ugyanakkor a spanyol kormány egyéb francia kérésekkel szemben meglehetősen előékenyen mutatkozik, mint pl. abban az esetben, amikor a marokkói hatóságok francia parancsra Németország és Ausztria-Magyarország követeit kiutasították Tangerből. A spanyol kormány hasonló jóindulatáról tesz tanúbizonyságot akkor is, amikor a Franciaország számára kedvező híreknek meglehetősen nagy publicitást biztosít, miközben Németországgal és velünk szemben ilyen esetekben szembetűnő tartózkodást tanúsít.”

Fürstenberg jelentése Berchtoldnak 1914. szeptember 3-án. Z. 20/P., HHStA P.A. I 895. „Die Neutralität Spaniens”. Alejandro Lerroux: kormányfő 1933-ban kétszer, majd 1934-ben ismét. Eduardo Dato: konzervatív politikus, kormányfő 1913-1915. között, 1917. júniustól novemberig, 1921-es újabb miniszterelnöksége alatt meggyilkolták.

³⁸ A spanyol politikai elit megosztottságáról hiteles képet ad Fürstenberg 1914. november 13-i jelentése, melynek tárgya „A királyi spanyol miniszterelnök és pártvezér nyilatkozata Spanyolország semlegességéről”.

„Spanyolország semlegességének kérdése a jelenlegi világkonfliktusban a háború kitörése óta komolyan foglalkoztatja a különböző politikai köröket, a közvéleményt, illetve az ország sajtóját, ami időnként élénk vitát eredményez. Így érthető, hogy a miniszterelnök úr a parlamentben megragadta az első adandó alkalmat, hogy az említett fontos kérdésekben egy részletes kormánynyilatkozatban állást foglaljon.

Dato úr beszédének elején kifejtette, hogy a kormány számára nagyon megnyugtató a Cortes előtt nyilvánítani, hogy az ország kitart amellett az abszolút semleges magatartás mellett, amelyet a konfliktus kibrobanásakor – az ország maradéktalan egyetértését és tetszését élvezve – irányelvként meghatározott.

A spanyol nép, amelytől a világégés okai teljesen távol állnak, és amelyet eddig a hadviselő államok egyikike sem „zaklatott” méltatlan módon, szeretne a háború borzalmaiból kiharadni, és rendkívül megnyugtatóná, ha ezt a törekvését a hadban álló felek teljes mértékben elismernék.

Ha Spanyolországot nem kényszerítik, úgy biztosan nem változtat ezen az álláspontján, és a miniszterelnök már ma ünnepélyesen ígéretet tesz, hogy ebben változás a spanyol nép akaratát reprezentáló parlament jóváhagyása nélkül teljességgel kizárt. Amennyiben ez szükséges lesz, a kormány ad hoc is összehívja a parlamentet.

„Azonban nagyon reméljük,” folytatta Dato úr, „hogy Spanyolország nem lesz szenvedő alanya egy esetleges támadásnak. Ha azonban ez a jelenleg teljesen valószínűtlennek tűnő esemény mégis bekövetkezne, akkor természetesen – folytatva a régi, nemesi spanyol tradíciókat – készek vagyunk életünk árán is védelmezni területi integritásunkat és függetlenségünket.

Isten adja, hogy a béke áldott órája mielőbb beköszöntsön! Ameddig azonban ez nem valósul meg, az egész spanyol népnek – és nem csak a kormány, illetve a parlament hivatalos köreinek – szent kötelessége a semlegesség legszigorúbb betartása. Ennek érdekében az egész spanyol nemzet – a királytól az utolsó polgárig – szolidaritása szükséges, hogy hazánk szent érdekeit megóvhassuk.”

Ezután az impozáns enunciació után elsőként a radikális-szocialista republikánus, Lerroux emelkedett szólásra, az egyetlen képviselő, aki nem helyeselte a miniszterelnök által elmondottakat, hanem – hiúen eddigi magatartásához – néhány semmitmondó frázissal adott hangot azon véleményének, miszerint a kormány elhamarkodottan cselekedett, amikor – rögtön a háború kitörésekor – a feltétel nélküli semlegesség mellett kötelezte el magát. Másfelől elismerte, hogy jelenleg minden spanyol legfőbb kötelessége, „a kormányt a nemzeti becsület letéteményeseként” tisztelni. Ezzel Lerroux úr egyfajta engedelményt tett a széles néptömegek felé, akik között szinte egyetlen híve sem akad. Ennek oka az az ultrafrankofil magatartás is, amit leplezetlenül kifejezésre juttatott ez alkalommal is, valamint a hatalmat gyakorló radikális francia körökhöz fűződő baráti kapcsolatai.

Nem csodálkozhatunk így azon sem, hogy még a Lerroux-hoz közel álló szocialista vezér, Pablo Iglesias is – aki ezt követően kért szót – a semlegesség híveként jellemezte magát és pártját, hozzátéve ugyanakkor, hogy mindez „csak úgy érvényes, ha nem veszélyezteti a szocialisták érdekeit [...]”.

A többi párt vezetője is – így Romanones gróf, a liberálisok nevében, Barroso úr, a szabad demokraták képviselőjében, Azcárate úr, a republikánus reformerektől, Llorens úr, a németekkel nyíltan szimpatizáló karlistáktól, Marin Lázaro, a katolikusok képviselőjében és Cambó úr, a katalán regionalistáktól – nyilatkozatot tett a legszigorúbban értelmezett semlegesség mellett – talán még nyomatékosabban, mint Pablo

zérének, Romanones grófnak³⁹ 1914. szeptemberi cikke, valamint politikai el-
lenfele, a karlista vezér Vásquez de Mella beszéde.⁴⁰

Iglésias úr –, és teljes mértékben egyetértett a kormány ilyen vonatkozású kinyilatkoztatásával.

Végül Barriobero képviselő „a szabadkőműves mozgalom nevében” szólalt fel, kifejtve, hogy „a szabadkőműves mozgalom egészen rendkívüli jót tett a béke érdekében [...]”. A jelenlévők válaszul kifütyültek a felszólalót, és az elnök felszólítására a képviselőnek félbe kellett szakítani mondanivalóját.

Dato úr joggal állapíthatta meg záró gondolataiban, hogy az egész ország egységes a semlegesség kérdésében – eltekintve Lerroux úr elhangzott kritikájától, amit azonban nem kell túl komolyan venni –, a kormány ezt úgy értékeli, mint a spanyol nép valamennyi rétegétől érkező bizalmi szavazatot, amit ő hálával nyugtáz, és a világháborús időtartama alatt a továbbiakban is szem előtt tart.

Dato úr ezen kinyilatkoztatásával egyértelműen meghatározta azokat az irányelveket, melyekhez Spanyolország és a spanyol kormány a továbbiakban is tartja magát.

Megbízható forrásból értesültem, hogy a kormány a parlament mindkét házában elnökségét úgy befolyásolja, hogy lehetőség szerint elkerüljék, hogy ebben az ülészakban bármelyik politikai csoporthoz tartozó szónok hozzászólásaival valamely hadviselő felet támogassa, mivel egy ilyen, a parlamentben tett, elfogult megnyilatkozás külföldön a tapintatlanság érzetét kelthetné.” HHStA P.A. I 895. No. 35/P.

³⁹ Álvaro de Figueroa y Torres, Romanones grófia: liberális politikus és író, aki többször is kormányfő volt: 1912-1913, 1915-1917, 1918-1919 között.

⁴⁰ Mella és Romanones beszédéről Fürstenberg herceg is jelentett: „Mellékelten küldöm Romanones gróf „Semlegesség, mely öl” című cikkét, mely a nagy befolyással bíró napilapban, a „Diario Universal”-ban jelent meg:

„A semlegesség a szó irodalmi értelmében annyit jelent, hogy nem tartozunk egyik államhoz sem. Valóban igaz ez Spanyolországra? Tényleg megtehetjük, hogy egyik félhez sem tartozunk? Spanyolország a valóságban egyetlen nemzettel sem kötött kompromisszumot sem defenzív sem offenzív megfontolásból. Az viszont vitathatatlan, hogy Spanyolország Földközi-tengeri tevékenységét először Angliával hangolta össze, majd ezután Franciaországgal, a cartagenai jegyzékváltással. Nem sokkal ezelőtt pedig aláírt egy újabb szerződést Franciaországgal, Marokkó ügyében, melynek értelmében közös akcióban vesznek részt. Spanyolországot természetes határ (a Pireneusok) választja el Franciaországtól, és mivel keleti szomszédja, Portugália Anglia protektorátusa alá tartozik, így az angol szellem befolyása itt is érezhető.

Spanyolország tehát, habár a „Gaceta” mást állít, geográfiai helyzetéből adódóan, illetve gazdasági szempontból is a Hármas-Antant vonzáskörébe tartozik.

Spanyolország azért sem lehet semleges, mert ha eljön a döntő pillanat, úgymint kényszerítik, hogy feladja semlegességét.

Egy olyan semleges ország, mely nem támaszkodhat csak önjerejére, ki van téve annak a veszélynek, hogy áldozatul esik egy olyan hatalomnak, melynek érdeke ezen semlegesség feladása. Most arról nem szeretnék beszélni, hogy Spanyolország teljesen alkalmatlan önmaga megvédésére. Mi mindenről beszélhetnének a Kanári-Szigetek, a Baleárok, ha megadátna nekik a lehetőség, hogy elmondhassák sérelmeiket? Milyen roppant szitkokat kellene hallanunk? A hadviselők valamelyike, kinek jól jömmének e szidalmak, bizonyára élne is az ebben rejlő lehetőséggel, és vajon ki tudná megakadályozni ebben. És ha ez bekövetkezne, akkor a gyenge semleges állam segélykiáltását és tiltakozását senki nem hallaná meg, és nekünk nem maradna más, mint beletörődni, hogy senkihez nem fordulhatunk védelemért.

Amennyiben a német érdekek érvényesülnek, vajon Németország hálás lesz segítségünkért? Biztos, hogy nem. A hála szó értelmét veszíti, ha egy nemzet érdekeiről van szó. Egy győzedelmeskedő Németország a Földközi-tenger feletti uralomra tart majd igényt. [...]

Elzás-Lotharingia leckéje felejtethetetlen. Ez esetben kompenzációként Németország a Tripolisztól Fernando Poo-ig terjedő területet kéri majd, és mi nemhogy elfeledhetjük Marokkói igényeinket, hanem eltékozoljuk önállóságunk bázisát is, melynek biztosítéka a Földközi-tenger semlegessége. Amennyiben ez megsérülne, hirtelen függő helyzetbe kerülnének Németországtól. Ebben az esetben a Baleárok is elveszíteneik. Egy győzedelmeskedő Németország pénzügyi, illetve gazdasági téren nem tudna bennünket kárpótolni azokért a veszteségeinkért, melyeket más nemzetek veresége miatt elszenvednénk.

A másik alternatíva esetén, ha Németország alul maradna ebben a konfliktusban, bizonyos, hogy a győztesektől nem számíthatnánk semmilyen köszönetre. Mivel a döntő pillanatokban nem álltunk mellettük, csak semlegességünk deklarálásával voltunk elfoglalva, így természetes, hogy ha Németország ellen-

ségei győznek, Európa térképét saját érdekeik szerint alakítják.

Történelmi pillanat előtt állunk tehát [...], vállalnunk kell a felelősség terhét.

A semlegesség nem más, mint konvencionizmus, mely csak azokat tudja meggyőzni, akik beérik üres szavakkal [...]

Elengedhetetlenül fontos, hogy vegyük a bátorságot, és tudtára adjuk Angliának és Franciaországnak, hogy az ő oldalukon állunk, és hogy győzelmüket a mi győzelmünknek is tekintjük. Ha az események a Hármas-Antant számára kedvezően alakulnak, akkor Spanyolország is megerősítheti helyzetét Európában...

A kocka fel van dobva, a mi dolgunk, hogy játszunk.

A semlegesség nem jelenthet kiutat számunkra, éppen ellenkezőleg, bizonyos esetekben a semlegesség öl." Fürstenberg jelentése 1914. szeptember 3-án. Melléklet a No. 20/P jelentéshez. HHStA P.A. I 895.

Mella beszédéről: „A karlista képviselő, Vásquez de Mella, aki pillanatnyilag Spanyolország legkiválóbb szónoka, nemrég a főváros legnagyobb színházában tartott többórás politikai beszédet teltház előtt, mely az egész országban rendkívüli visszhangra talált. Tekintettel az előadás fogadtatására, úgy ítélem meg, hogy az elhangzottak mindenképpen Ausztria-Magyarország számára is figyelmet érdemelnek.

Mella mondanivalójának vezérgondolata szerint a latin országok számára – és különösen Spanyolország számára – örültség lenne Angliát támogatni nemzetközi vállalkozásaiban, mivel Angliának világuralma megőrzése érdekében szüksége van a Földközi-tenger feletti uralomra. Így törekvései sértik a három nagy latin ország érdekeit, akik földrajzi adottságaikból adódóan joggal tarthatják a Földközi-tengert „a mi tengerünknek” (mare nostrum).

A világháborúban a valódi ellenségek Németország és Anglia, hiszen ha Oroszország békét kötne, attól a háború még folytatódna, és hasonló lenne a helyzet, ha Franciaország egyedül, vagy Oroszország Franciaországgal és Olaszországgal együtt kötne békét; ezzel szemben, ha Anglia, a világ bankára aláírná a békeszerződést, félórán belül mindenhol véget érne a háború. Amikor Franciaország és Olaszország Angliához csatlakozik, akkor nem saját érdekeiket szolgálják, hanem a Brit Birodalom érdekeit; nem a germán sas vonta uralma alá Máltát, Ciprust, Alexandriát és Szuezt, hanem a brit leopárd. (A szövegben valóban leopárd szerepel és nem brit oroszlán; megjegyzés tőlem: P.M.). De Anglia egy geográfiailag Spanyolországot megillető területre is rátette a kezét: Gibraltárra. A brit uralom Gibraltárban nem más, mint „egy tövis, mely mély sebet ütött Spanyolország szívében”. De Anglia ezzel sem érte be, hanem tovább korlátozta Spanyolország szuverenitását a spanyol államhoz tartozó területeken is, hiszen megtiltotta, hogy az országot övező zónában 13 kilométeres sugárban bármilyen állást emeljen, vagy akár csak egyetlen ágyút felállítson.

A napóleoni uralom elleni szabadságharc idején maguk az angol katonák rombolták le a spanyol erődítményeket Gibraltárnál azzal az ürüggyel, hogy meg kell akadályozniuk a franciák általi elfoglalásukat, majd megígérték, hogy a háború után helyreállítják az eredeti állapotot. Ehelyett azonban csak az említett tilalmak következtek, melyeket a spanyol kormány kénytelen betartani.

Az angolok mindig hasonlóan viselkedtek, ha spanyol érdekekről volt szó. A spanyolok sikeres afrikai hadjárataiban (1859-60) is ők kényszerítették Spanyolországot a spanyol szuronyok által meghódított Tetuan feladására, megakadályozva ezzel a spanyolok előretörését egészen Tangerig. A kubai háborúban pedig Anglia flottájával az amerikaiakat támogatta, készen állva arra, hogy Németországot – aki a spanyol érdekeket védelmezte volna – esetleges beavatkozása során megtámadja.

Franciaországgal már más a helyzet. A két állam ellentéte a Földközi-tengeren csak viszonylagos jelentőségű, a korábbi konfliktusok is – még ha fegyveres harcba is torkollottak – csupán véletlenszerűek voltak. Éppen ezért a szónok még egy esetleges szövetséget is elképzelhetőnek tart Franciaországgal, amennyiben az „elszakad” Angliától, és „megvilágosodása” után visszanyeri régi fényét. Mella annyira károsnak ítéli az Angliával folytatott „kéz a kézben politikát”, hogy még Németországot is ellenségének tekintené, ha az Angliával szövetkezne.

Amikor azonban a német szövetség mellett emel szót, és minden spanyolt arra kér, hogy szimpátiájával erre az oldalra álljon, akkor teszi ezt annak reményében, hogy a német császár kiválasztotta II. Fülöp és Napóleon testamentumának végrehajtására, miszerint „Angliának el kell ismerni a latin népek létjogosultságát”.

Vásquez de Mellanak ezek a szavai olyan tetszést arattak, ami csak ritkán tapasztalható az egyébként az ilyen megnyilatkozásokkal vele szemben nem fukarkodó spanyolok körében.

A hallgatóság köreiben mindenki képviseltette magát, „aki számít”; a nemesség szép számban jelenlévő hölgy tagjai is lelkesen tapsoltak, sőt néhányan könnyeikkel küszködtek a híres szónok és hazafi beszéde hallatán.

A háború kitörésekor deklarált semlegességi nyilatkozat nem volt meglepő, hiszen megfelelt annak a független magatartásnak, amit Spanyolország a 20. század kezdete óta tanúsított a nemzetközi politikában. Gyökerei abban az izolacionista tradícióban keresendők, ami egészen a 19. századig visszavezethető. Az imperializmus korszakának nemzetközi konfliktusaiban Spanyolország mindvégig semleges maradt, elsősorban külpolitikai gyengesége miatt, és Spanyolország hadászatiilag nem tűnt fontosnak.⁴¹ Madrid és Alfonz magatartását ugyanakkor meghatározta az uralkodó ambíciója, miszerint a későbbi békekonferenciának Spanyolország adhasson otthont, növelve ezzel az ország nemzetközi tekintélyét. A semleges státusz feladásától azért is ódzkodott Alfonz, mert ez veszélyeztethette volna érdekeit a Baleárok, illetve a Kanári-szigetek megtartásánál. Annak ténye is említést érdemel, hogy az ország szakítása a monarchisztikus központi hatalmakkal, illetve közeledése a liberális és demokratikus nyugati hatalmakhoz a spanyol monarchia belpolitikai megrendüléséhez, sőt, a cárizmushoz hasonló, teljes összeomlásához vezethetett volna.⁴²

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Spanyolország, habár politikailag hű maradt semlegességi nyilatkozatához, gazdaságilag próbált hasznot húzni a háborús konjunktúra kínálta lehetőségekből. Ratibor herceg, a Német Birodalom madridi nagykövete, úgy tűnik, kiváló érzékkel tapintott rá a spanyol magatartás lényegére, amit 1913 februárjában így fogalmazott meg: „[...]Spanyolország számára az lenne a legelőnyösebb, ha pillanatnyilag egyik oldal mellett sem kötelezné el magát, hanem kívárná, hogyan alakulnak az események Európában, és ennek megfelelően csatlakozna ahhoz a táborhoz, ahol a legtöbb előnyre tehet szert.”⁴³

A spanyol politikai elit megosztottsága ugyanakkor kedvező feltételt biztosított a hadviselő felek számára a spanyol közvélemény megnyeréséért folytatott törekvéseik során.⁴⁴

Megbízható körökből úgy értesültem, hogy Őfelsége, a király egy bizalmasát küldte a rendezvényre, és miután értesült az ott elhangzottakról, fenntartások nélküli egyetértésének adott hangot mindarra vonatkozóan, amit a Spanyolország szerte hazafiassága miatt rendkívül tisztelt karlista vezér Angliával kapcsolatban elmondott.” Fürstenberg jelentése Burián bárónak 1915. július 5-én. HHStA P.A. I 895. No. 26/P. Stephan Freiherr (1918-tól gróf) Burián von Rajecz: az OMM külügyminisztere 1915. január 13. és 1916. december 22., valamint 1918. április 16. és október 24. között.

⁴¹ Vö. a tanulmány 32. lábjegyzetével, illetve a 7-10. oldallal: Wydenbruck jelentése 1913. május 6-án, és 1913. május 14-én.

⁴² Hans A. SCHMITT: *Neutral Europe between War and Revolution 1917-1923*. The University Press of Virginia, Charlottesville, 1988.

⁴³ Ratibor jelentését vö.: ALBES (1996): 64.; Az Osztrák-Magyar Monarchia barcelonai főkonzulja, Szentmiklósy Jenő dr. igen találóan jellemezte 1916. november 11-i jelentésében a spanyol magatartást: „[...] A háború kitörése óta a spanyol kormány magatartása leginkább „cikk-cakk út”-ként jellemezhető, amely azonban jelen pillanatban inkább az antant felé vezet, akik kiváló érzékkel képesek megtalálni a közös hangot az itteni kormánnyal [...]” HHStA Gesandtschaftsarchiv Madrid, 1916. No. 109/P.

⁴⁴ A kérdésről ld.: PALLAGI Mária: *A hadviselő hatalmak spanyolországi propagandatevékenysége az első világháború alatt*. Acta Historica, Szeged, 2007. 53-95.